***Dorin Sergiu* URSUȚ**
doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

DEMONTAREA PREJUDECĂȚII CU PRIVIRE LA INSIGNIFIANȚA PORTRETULUI ŞI A PEISAJULUI ÎN OPERA LUI ION CREANGĂ

Ceea ce a condus la ipostaza de scriitor a lui Ion Creangă a fost talentul deosebit de orator. Acesta reprezenta pentru universul sătesc al acelor vremuri centrul universului în momentul în care se aşeza în faţa lor şi povestea produsul imaginaţiei sale. Deşi iniţial Creangă nu este apreciat la adevărata sa valoare, Titu Maiorescu pune accent pe talentul deosebit pe care acesta îl are asemuindu-l cu marii scriitori ai literaturii universale. Prin scrierile sale, atât în basme, dar mai ales în micul roman, Creangă oferă o biografie a satului, una bazată pe ironie şi umor.

Zoe Dumitrescu Buşulenga remarcă faptul că opera lui Ion Creangă comunică din toate punctele de vedere valorile folclorului, valori etice şi estetice. Lumea lui va avea tot timpul o nuanţă etică. Acesta este profund influenţat de etosul popular. Lucrarea de faţă intitulată *Demontarea prejudecăţii cu privire la insignifianţa portretului şi a peisajului în opera lui Ion Creangă* vizează o analiză aprofundată asupra modului în care literatura şi pictura corelează în proza mimat-memorialistică a lui Creangă.

Cuvinte cheie: *pictură, literatură, amintiri, etos popular, satul, imaginaţie*

What led to Ion Creanga's hypostasis as a writer was his particular oratory talent. This represented in the rural universe of that time the center of the universe when he stood before them and told the product of his imagination. Although initially Creanga is not appreciated at his true value, Titu Maiorescu emphasizes the special talent that he has by comparing him with the great writers of universal literature. Through his writings, both in fairy tales and especially in the ”little novel”, Creanga offers a biography of the village, one based on irony and humor.

Zoe Dumitrescu Buşulenga notes that Ion Creanga's work communicates from all points of view the values of folklore, as well as ethical and aesthetical values. His world will always have an ethical hue. It is deeply influenced by the popular ethos. The present paper entitled *Dismissing the prejudice on the insignificance of the portrait and the landscape in the work of Ion Creanga* aims at an in-depth analysis of the way literature and painting correlate with Creanga's mimatum-memorial prose.

Keywords: *painting, literature, memories, popular ethos, village, imagination*

Introducere

În opera crengească se conturează o lume obiectivă, bazată pe forţele cognitive şi raţionale care o stăpânesc. Astfel se conturează o bucurie a cunoaşterii care însoţeşte progresul eroilor lui Creangă prin lume şi care dă un sentiment de dominaţie asupra acesteia. Această lume se construieşte prin imagini ale satului humuleştean dar mai ales prin portretistica personajelor, îndeosebi a lui Nică. Toate năzbâtiile pe care Nică le face de-a lungul amintirilor au un substrat contextual cum ar fi imaginea târgului atunci când tânărul merge să vândă pupăza.

„În ciuda fenomenului de îmbătrânire a valorilor, creația lui Ion Creangă se sustrage continuu acțiunii demolatoare a timpului, pare a spune ceva mai mult decât ceea ce oferă chiar la o lectură repetată. O dată cu recitirea întregii opere, dl. Cornel Regman a străbătut tot sau aproape tot ce s-a scris despre Ion Creangă, iar studiul său este construit pe un paralelism în care rediscutarea creației: aşezarea în contextul istoric, compararea constantă cu scrierile tematice apropiate şi cu modelele folclorice, sesizarea similarităților şi relevarea originalității ei intrinseci este corelată cu analiza biografiei aferente.” [1]

Universul amintirilor se fundamentează pe casa părintească, locul la care Nică se întoarce după fiecare prostie pe care o face. Casa este toposul-sacru, în jurul acesteia gravitează toate elementele lumii humuleştene. S-a discutat despre Creangă că nu este un descriptiv, că nu introduce suficiente informații referitoare la peisagism şi portretistică, dar acest aspect este parțial fals şi asta deoarece în *Amintiri din copilărie* apar aceste elemente ale casei cum ar fi: „ prichiciul vetrei cel humuit”, „ cuptiorul” şi „ stâlpul hornului” fiind prezentate ca nişte elemente fundamentale ale universului căldurii sufleteşti. Casa este spațiul sacru, un *centrum mundi* al copilăriei, în care apare mama, Smaranda care este înzestrată cu puteri supranaturale, fiind privită ca în marile arhetipuri ale mamei.

Imaginea casei este reprezentativă pentru peisagistica operei lui Ion Creangă, dar mai importantă este imaginea copilăriei exprimată prin filtrul lui Nică. Copilul Creangă se află într-o mare măsură între extreme. Este născut sub semnul zodiei peştilor, o zodie controversată şi imprevizibilă în care totul este între alb şi negru. Aşa cum ne spune G. Călinescu, Nică „ Va fi sfios şi violent, simțitor şi nepăsător, încăpățânat în urmărirea scopurilor sale, dar voind mai multe lucruri deodată, afemeiat încă din copilărie, întreprinzător, agresiv” [2, p. 35] Deşi era un copil căruia nu îi plăcea să muncească sau să depună prea mult efort pentru a obține ceva, încăpățânarea îl determina să facă ceea ce trebuia pentru a avea parte de ceea ce îşi dorea.

Amintiri din copilărie este o carte structurată în patru părți. Întâmplările prin care trece eroul sunt toate „evenimente de cunoaştere” [2 p. 35]. Nică trăieşte într-o libertate ludică, iar năzbâtiile se țin lanț, singurul nor pe cerul pururea senin al copilăriei fiind obligația de a merge la şcoală. De aceea, se poate spune că pentru Creangă copilăria nu este doar o etapă a vieții, ci o calitate a ei, un mod de a fi. Amintirile lui Nică curg senin şi lipsite de insinuări, netulburate de vanitate, însuşirea caracteristică a lor fiind atmosfera de voie bună, de şagă şi jovialitate, care îl întâmpină pe cititor de la prima pagină şi se menține fără ştirbire până la final.

Aceste imagini ale satului par a fi extrase din picturile lui Nicolae Grigorescu în care lumea sătească îşi vede de bunul mers al lucrurilor, totul fiind învăluit de linişte şi pace. Chiar dacă aceasta suferă de anumite anomalii

din pricina prostiilor pe care Nică le face, ea rămâne în definitiv aceeaşi, bazându-se pe aceleaşi valori.

Proza mimat – memorialistică a lui Ion Creangă

Ion Creangă este cel care a reuşit să impună în literatura română un nou tip de scriere, cel al *amintirilor*. Naratorul – personaj se dovedeşte a fi însuşi scriitorul, cel care prin monologul său interior încearcă să-şi exteriorizeze sentimentele, dar şi dorul faţă de copilărie şi de locurile natale. Legătura dintre *micul roman* aşa cum îl denumeşte G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* şi scriitor reprezintă o imagine de ansamblu asupra copilăriei zbuciumate pe care a avut-o însuşi scriitorul. Prin scrierea acestei opere, naratorul – personaj duce la o eliberare a propriului eu de a rememora momentele din trecut, de a se reîntoarce la stadiul primordial:

> „Divinitatea tutelară a lumii moderne este Eul, subiectivitatea, iar povestirea naşterii şi existenţei acesteia repetă, în fapt, acel mit al veşniciei «reîntoarcerea la origine» studiat exemplar de Mircea Eliade" [3, p. 7].

Dintr-o amănunţită biografie făcută de G. Călinescu asupra vieţii lui Ion Creangă (G. Călinescu*, Ion Creangă. Viaţa şi opera,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1975), aflăm că însuşi Creangă a declarat că s-a născut în data de 1 martie 1837, această dată regăsindu-se şi în albumul societăţii *Junimea*, însă s-au găsit acte în care apare data de 10 iunie 1839. Putem observa cu uşurinţă că Ion Creangă era genul de persoană căreia nu îi plăcea să îşi arate adevărata vârstă din *Amintiri din copilărie* reuşind să implementeze o stare de ambiguitate.

Acesta a fost primul dintre cei opt copii ai lui Ştefan a Petrei Ciubotariul şi ai Smarandei Creangă, oameni de la ţară care îşi câştigau existenţa din vânzarea produselor obţinute din munca pământului şi de la animalele pe care le deţineau. Smaranda se ocupa în mare parte cu ţesutul la război şi trimiţându-l pe Ştefan la târg cu tot ceea ce ţesea pentru a câştiga un ban. Părinţii lui Ion Creangă erau oameni muncitori, dar modeşti care respectau tradiţiile şi obiceiurile vieţii de la ţară. Nică a început să înveţe în satul lui natal pe băncile şcolii înfiinţate de preotul Ioan Nemţeanu, începând cu anul 1846, având învăţător pe Vasile a Ilioaiei. Un an mai târziu, primăvara, dascălul a fost luat în armată, iar Nică a ajuns sub îndrumarea şi supravegherea bătrânului cântăreţ la biserica, Iordache. Învăţătorul dorea să îi înveţe să citească şi să scrie, dar punea accent pe citire, iar Creangă a învăţat să şi scrie. Pe lângă acestă materie principală dascălul a adăugat şi cântarea la strană şi mersul cu Ajunul şi Boboteaza.

Pentru a verifica dacă elevii au învăţat, sâmbăta erau ascultaţi de un elev mai mare fiind puşi să spună lecţia şi pentru a-i disciplina şi a-i învăţa legile

morale era folosit *calul bălan* şi *Sfântul Nicolai*. Atunci când elevii erau indisciplinați erau puşi să urce pe o bancă micuță şi joasă numită *calul bălan* şi erau disciplinați cu un bici făcut de moş Fotea, numit *Sfântul Nicolai*. Drept răsplată, pentru efortul copiilor de a învăța, li se ofereau colacii aduşi la biserică. Metodele de învățare pe care dascălul Vasile le aplica erau simpluțe, *primitive* aşa cum le numeşte G. Călinescu.

După cum însuşi Creangă spune, el era un copil timid şi fricos precum un iepure de umbra lui, dar în spatele acestei timidități se afla acel demon interior care se află în fiecare persoană, de altfel, şi care atunci când era provocat, răspundea fără a se gândi de două ori înainte. Copilul Creangă se află într-o mare măsură între extreme. Este născut sub semnul zodiei peştilor, o zodie controversată şi imprevizibilă în care totul este între alb şi negru. Aşa cum ne spune G. Calinescu, Nică „ Va fi sfios şi violent, simțitor şi nepăsător, încăpățânat în urmărirea scopurilor sale, dar voind mai multe lucruri deodată, afemeiat încă din copilărie, întreprinzător,agresiv.” [2, p. 35]. Deşi era un copil căruia nu îi plăcea să muncească sau să depună prea mult efort pentru a obține ceva, încăpățânarea îl determina să facă ceea ce trebuia pentru a avea parte de ceea ce îşi dorea.

Încă din şcoală începuse să îi placă o fată, şi nu orice fată, tocmai fata preotului din sat, Smărăndița. Pentru a o impresiona pe fată şi pentru a-i atrage atenția, Nică a început să învețe mai bine, iar atunci cand preotul Ioan, pentru a-i tempera comportamentul băiatului, îi promite mâna fetei şi faptul că îl va lăsa preot în locul lui, începe să îl ajute pe părinte în biserică.

Lucrurile încep să se schimbe puțin în viața lui Nică, odată cu plecarea dascălului Vasile în armată, şcoala închizându-se din lipsa unui dascăl. Preotul Ioan îi ia pe copii sub aripa lui şi îi învață să cânte în strană, îi lua cu el prin sat de sărbători când se ducea din casă în casă cu Boboteaza şi Ajunul. Copiii au început să țină foarte mult la preot, dar acesta era conştient că elevii au nevoie de o şcoală aşa cum se cuvine şi în primăvara anului care a urmat, a format o clasă şi l-a pus ca învățător pe Iordache, preot ce provenea de la aceeaşi biserică precum Ioan, dar care era puțin mai în vârstă. Dascălul Iordache nu era iubit de copii, deoarece era o persoană care obişnuia să bea foarte mult şi care nu avea răbdare să îi învețe pe elevi, pedepsindu-i la fiecare greşeală. Din cauza acestor pedepse, Creangă a început să treacă din ce în ce mai rar pe la şcoală. Holera din vara anului 1848 l-a doborât pe dascăl şi pe mulți oameni din sat. Nică se ducea la toate înmormântările şi venea acasă încărcat cu bucate de la pomenile morților, însă părinții au început să se teamă pentru viața copilului lor şi au decis să îl trimită la stână, unde aveau oile. Peste noapte copilul s-a îmbolnăvit şi speriat de gândul că e holeră, toată noaptea a plâns în zadar, deoarece ciobanii aveau un somn profund datorită oboselii strânsă peste zi. În dimineața următoare Ştefan a fost anunțat că băiatul lui e bolnav şi a urcat la stână, de unde l-a luat cu căruța şi l-a dus direct la moş Vasile care l-a tratat cu câteva leacuri băbeşti, iar copilul s-a pus pe picioare imediat următoarea zi.

Din cauza holerei, Nică nu îşi încheiase anul doi de studiu, iar Smaranda îşi dorea foarte mult ca Ionică să continue şcoala. După ce au trecut sărbătorile de Crăciun a venit în vizită bunicul copilului, David, şi a decis să îl ia cu el şi să aibă grijă să îl trimită la şcoala din Broşteni. După un drum lung şi un ger groaznic, bunicul şi nepotul au ajuns la Pipirig, iar de acolo împreună cu copilul mai mic al lui David , Nică porneşte spre Broşteni unde au stat la o gazdă, fiind neascultători şi mai mereu puşi pe năzbâtii, iar după un timp, Nică s-a întors în Humuleşti chiar cu o zi înainte de sărbătoarea Paştelui şi, ducându-se la biserică, i-a uimit pe toţi recitând *Îngerul a strigat*. Astfel inima Smarandei s-a umplut de bucurie şi mândrie. A urmat o bine-meritată vacanță de vară, apoi Creangă a fost trimis la biserica Adormirea din Târgul-Neamțului unde a învățat în iarna dintre anii 1849-1850 sub îndrumarea lui Simion Fosa. Rămânând şi aici fără învățător, Creangă nu se mai duce la şcoală aproape trei ani, în care probabil au loc năzdrăvăniile din a doua parte a amintirilor sale.

Informațiile prezentate în rândurile de mai sus reprezintă autobiografia autorului, acesta dorind să implementeze un model, în scrierile sale, inspirat fiind din propria viață. Imaginea care se reflect în *Amintiri din copilărie* nu coincide în totalitate cu modelul pe care acesta l-a folosit. Scriitorul Creangă nu rememorează toate momentele în „micul său roman", lucru sugerat şi de numele personajelor, deoarece în *Amintiri din copilărie* nu apare numele lui Ion Creangă, ci cel de Nic-a lui Petrache. Evenimentele relatate în cele patru părți nu sunt aşezate într-o anumită ordine cronologică. Autobiografia autorului se doreşte a fi reactualizată printr-o reconstituire ce se confundă cu o mimare a realității. Platon a adus pentru prima dată în discuție această problemă a mimesisului ce face trimitere „la o cantitate maximă de informații şi la o prezență minimă a informatorului" [3, p. 7]. Conştiința este elementul primordial, ocupând un loc important în reactualizarea evenimentelor care se confruntă cu trecutul, la fel cum se poate observa în partea a treia a autobiografiei, în momentul în care se descrie Moldova:

> „Agapia cea tăinuită de lume; Văraticul, unde şi-a petrecut viața Brancoveanca cea bogată şi milostivă, şi satele Filioara, hățaşul căprioarelor cu sprîncene scăpate din monăstire; Bălțăteştii, cei plini de salamură, şi Ceahlăceştii, Topolița şi Ocea, care alungă cioara cu perja-n gură tocmai dincolo, peste hotar; iar peste crivăț, peste Ozană, vine Tîrgul – Neamțului, cu mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare; Țuțuienii, veniți din Ardeal, care mănîncă slănină rîncezită, se țin de coada oilor, lucrează lînă şi sunt vestiți pentru teascurile de făcut oloiul; şi Condrenii cu morile de peste Nemțişor, şi piuăle de făcut sumani. Iar deasupra Condrenilor, pe vîrful unui deal nalt şi plin de tihărăi, se află vestita Cetatea Neamțului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger, locuită vara de vitele fugărite de strechie şi străjuită de ceucele şi vindereii care au găsit-o bună de făcut cuiburi într-însa." [4, p. 262].

Ion Creangă a reuşit să creeze o anumită panoramă a acelor vremuri ale Moldovei, însă ceea ce se evidenţiază în această descriere e faptul că realitatea reflectată se identifică cu fabulosul. Creangă a preluat în „amintirile sale" elemente ce ţin de basm şi de lumea fantasticului: „refuzul realului imediat al omului de patruzeci şi ceva de ani pentru nişte paradisuri imaginare sui generis, iată, poate, resortul de ultimă analiză al scrierii fundamentale ce ne-a dăruit-o Creangă" [5, p. 207]. Creangă rămâne unic pentru felul său de a crea peisaje, dar şi portrete în literatura română. Acestea pot fi asemănate cu picturile lui Nicolae Grigorescu, relaţia dintre aceste două arte (pictură şi literatură) realizându-se în special prin filtrul semantic al cuvintelor, al luminilor şi umbrelor ce se conturează în realizarea imaginilor. Nicolae Grigorescu transmite prin picturile sale o stare de linişte interioară, o emoţie ce poate fi transmisă prin sfera vizualului, a frumosului. Creionarea copilăriei, precum se poate observa în pictura lui Nicolae Grigorescu intitulată *Fetiţa cu bundiţă roşie,* aduce aminte de imaginea lui Nică din *Amintiri din copilărie,* o imagine ce tinde să reflecte copilăria din acel început de secol XIX. Creangă mimează această etapă a vieţii, folosindu-se de propriul model pentru a ilustra nişte învăţături, dar şi obiceiuri din acele vremuri.

Referinţe bibliografice:

1. Balu, Ion, revista *Apostrof*, nr. 10 / 1996.
2. Călinescu, G. *Ion Creangă (Viaţa şi opera*), Bucureşti: Editura Eminescu, 1975.
3. Holban, Ioan, *Ion Creangă – spaţiul memoriei*, Iaşi: Editura Junimea, 1984.
4. Creangă, Ion*, Opere*, Bucureşti: Editura Minerva, 1972.
5. Munteanu, George, *Introducere în opera lui Ion Creangă*, Bucureşti: Editura Minerva, 1976.